

ЦИКЛІЧНІСТЬ КОНЦЕПТУ ЧАСУ В АНГЛІЙСЬКОМУ, УКРАЇНСЬКОМУ ТА ФРАНЦУЗЬКОМУ ВЕСІЛЬНОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Жирик У.Ю.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Стаття присвячена проблемі лінгвокультурного розуміння концепту часу. У ній проведено аналіз весільних фольклорних джерел Англії, України та Франції. Розглянуто особливості відображення концепту часу в англійському, українському та французькому весільному фольклорі. Виявлено, що в англійському, українському та французькому етносах домінує циклічне уявлення про час. Підтверджено поділ часу на сакральний та буденний.

Ключові слова: циклічність, весільний фольклор, лінгвокультурний концепт, концепт час, етнос, культура.

Постановка проблеми. Концепт часу як ментальне утворення належить до універсальних категорій людської свідомості і культури та є важливим компонентом картини світу. З розумінням поняття «час» у різних народів пов'язується оцінка сенсу людського буття, адже він дає уявлення про когнітивну репрезентацію «темпорального досвіду», яка функціонує у свідомості носіїв мов [7, с. 180].

У сучасній науці утвердилося уявлення про дві основні концепції часу – лінійну та циклічну. Попри давно розроблену теорію, відчувається брак наукових студій, які містять комплексний аналіз концепту часу в англійському, українському та французькому фольклорі. Дослідження зумовлене відсутністю фундаментальних розвідок та складністю й суперечливістю питань, що відображають концепт часу в англійському, українському та французькому фольклорі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Час як універсальна категорія буття завжди викликав незмінний інтерес і був предметом аналізу для вчених різних галузей знань і представників різних поколінь. О. Абламська вивчала основні концепції часу та своєрідність їх вираження в українських прислів'ях та приказках. Н. Гошилик, Н. Таценко, С. Фоміна, В. Еванс досліджували основні параметричні властивості концепту часу в англійській мові. О. Малікова аналізувала концепт часу у прагматекстах теологічного дискурсу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті синтезовано розглядається концепт часу на матеріалі весільних фольклорних джерел Англії, України та Франції. Аналізуються приклади циклічного і лінійного розуміння концепту часу.

Мета статті. Головною метою статті є розглянути циклічність концепту часу в англійському, українському та французькому весільному фольклорі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

1) зібрати фактичний матеріал, у яких висвітлюється концепт часу у весільних обрядах із етнографічних та фольклорних джерел, наукових праць, двомовних словників, енциклопедій, етимологічних та фразеологічних словників української, англійської та французької мов;

2) дослідити, зіставити генезис й описати особливості вербалізації концепту часу в україн-

ському, англійському та французькому весільному фольклорі;

3) проаналізувати концепт часу у весільному фольклорі для відображення світобачення українського, англійського та французького народів;

4) підтвердити домінуюче уявлення про циклічність сприйняття концепту часу на основі весільного фольклору.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про час і його циклічне членування знаходить відображення у календарі. У давнину вірування людей були тісно пов'язані з явищами природи, які визначали землеробський цикл і були запорукою добробуту людей. Уважний аналіз темпоральної семантики весільного обряду дозволяє виявити збереження архаїчних елементів. Сліди аграрних культур у весіллі можна зустріти в табу на проведення весілля в серпні, під час збирання урожаю. Такі архаїзми, що втратили глибинну мотивацію для сучасної людини, активно використовуються як обрядова умовність і часто стають підґрунтям для створення приказок, прислів'їв, фразеологізмів. Важливість правильного вибору місяців для одруження відображена в англійській народній поезії. В Англії їхнє трактування таке:

January, the month opposite June in all ways,
is not a good month to marry unless you marry
on New Year's Day, which is very lucky indeed
[18, с. 164].

*Married in January's roar and rime,
Widowed you'll be before your prime* [14, с. 67].

Those married in February will «tread in time together», but a wedding on February 29th is not recommended (you'll only get anniversary presents every four years!) [18, с. 164].

*Married in February's sleepy weather,
Life you'll tread in time together* [14, с. 67].

A couple married in March will be restless,
blown about by March winds; they will live in a
foreign country and never settle down [18, с. 164].

*Married when March winds shrill and roar,
Your home will lie on a distant shore* [14, с. 67].

April is a lucky month [18, с. 164].

*Married neath April's changeful skies,
A checkered path before you lies* [14, с. 67].

May is an unlucky one. If you marry in May,
you will be surrounded by strangers, and the
marriage will decay. Some people say that you
shouldn't even cut out the wedding dress in May
[18, с. 164].

*Married when bees o'er May blossoms flit,
Strangers around your board will sit* [14, с. 67].

June is lucky, promising a life of sunshine, romance, and prosperity; your life will be one long honeymoon [18, с. 164].

*Married in month of roses June,
Life will be one long honeymoon* [14, с. 67].

July weddings promise a life of sweet memories to look back upon. On the other hand, some say that July-wed couples will meet with bitterness, disappointment, and trouble [18, с. 164].

*Married in July with flowers ablaze,
Bitter-sweet memories in after days* [14, с. 67].

Those who marry in August will be good friends [18, с. 164].

*Married in August's heat and drowse,
Lover and friend in your chosen spouse* [14, с. 67].

Those who marry in September may not have a rocky life [18, с. 164].

*Married in September's golden glow,
Smooth and serene your life will go* [14, с. 67].

October couples will have a lot of money or a lot of love, but not both [18, с. 164].

*Married when leaves in October thin,
Toil and hardships for you begin* [14, с. 67].

November is a month of great fortune. It is good to marry when either the sun or the moon is in the sign of Scorpio, which rules the reproductive organs. Though some people warn that if you marry under Scorpio, known colloquially as the Crayfish, your life will go backward or sideways just like the crustacean [18, с. 164].

*Married in veils of November mist,
Fortune your wedding ring has kissed* [14, с. 67].

December marriages promise increasing love [18, с. 164].

*Married in days of December's cheer,
Love's star shines brighter from year to year* [14, с. 67].

Місяці одруження роз'яснюються і у іншій англійській віршованій формі:

January: marry when the year is new, he will be loving, kind and true.

February: when February birds do mate, you wed nor dread your fate.

March: if you wed when March winds blow, joy and sorrow both you will know.

April: marry in April if you can, joy for maiden and for man.

May: marry in the month of May, you will surely rue the day.

June: marry when June roses grow and over land and sea you will go.

July: those who in July do wed must labour for their daily bread.

August: whoever wed in August be, many a change is sure to be.

September: marry in September's shine so that your life is rich and fine.

October: if in October you do marry, love will come but riches tarry.

November: if you wed in bleak November, only joys will come, remember.

December: when December snows fall fast, marry, and your love will last [17, с. 39].

Проаналізований фактичний матеріал засвідчує циклічність сприйняття концепту часу, адже

в Англії лютий, червень, серпень, жовтень, листопад і грудень вважаються щасливими місяцями для одруження, так само як і Різдво та переддень Нового року. Найбільше пар одружуються саме в ці місяці. Прислів'я латинського походження: *prosperity to the man and happiness to the maid when married in June* [17, с. 40] підтверджує цю гіпотезу. А от одружуватися у піст не рекомендувалось: *marry in Lent, live to repent* [17, с. 40]. В Ірландії, як і в Україні та Франції, існує повір'я, що створена у час сільськогосподарських робіт сім'я не матиме спокою, а натомість буде мати багато роботи і багато дітей. Брати шлюб у День народження нареченого – добрий знак, а у День народження нареченої – поганий. Так само краще одружуватися у непарні дні місяця. П'ятниця 13 приносить нещастя [15, с. 90-91].

У давнину в Англії існував ще один звичай, за яким жінки могли освідчуватися чоловікам. Це відбувалось лише раз за чотири роки – 29 лютого і було пов'язано з тим, що англійський закон не брав до уваги цей день, і тому, цього дня деякі жінки порушували традиції. Цей звичай послужив підґрунтям для утворення фразеологізму: *a leap year proposal* [18, с. 165].

У Франції не прийнято одружуватися у травні, липні, вересні і листопаді. Червень французи вважали найвдалішим місяцем для одруження, а травень – найгіршим. Ця традиція зафіксована у прислів'ях: *noces de mai, noces funestes (mortelles); noces de mai ne vont jamais* [13, с. 154]. Травень вважали місяцем Маї, богині весни, яка символізувала плодючість і невірність одночасно.

В Україні навесні і влітку, в розпал сільськогосподарських робіт, одружувалися рідко. Шлюби найчастіше укладалися в осінні місяці, а період весіль знаменував календарне свято Покрови. В піснях цієї пори виразно звучать шлюбні мотиви:

*Покровонько, покровонько!
Покрий мені головоньку,
Щоб я жінкою була,
Щоб мені весело жилось
З чоловіком молоденьким,
З дитятком веселеньким* [5, с. 65].

В українському фольклорі настрої людини зіставляється з природою, що навесні оживає і восени вмирає, і відповідно до цього дається молодій порада не йти заміж напровесні або літом, а восени, коли «рожа посихає», тобто тоді, коли радість весняної оживаючої природи не буде таким різким контрастом до внутрішніх переживань з приводу виходу заміж за нелюба:

*Не йди, сестрице, в літі заміж,
Як рожка процвітає
Та йди, сестрице, у осінь заміж,
Як рожка посихає* [5, с. 52].

З початком осіннього посту (кінець листопада – грудень) період весіль закінчувався. В Англії цей період мав назву: *close marriage season*. Народна мудрість акумулювала цей життєвий досвід у жартівливих приказках на зразок: до *Дмитра дівка хитра* [8, с. 63].

Багато весіль відбувалось в січні – лютому, а закінчувався цей період перед початком масниці. В Україні відомий звичай в останній день масниці чіпляти дівчатам, які не вийшли заміж «колодку». На Східному Поділлі хлопці

прив'язували до дерев'яної колоди два мотузки і волокли її до двору дівчини, яка комусь із них сподобалася, клали колоду біля воріт і питали в дівчини дозволу зайти у двір. Отримавши згоду, хлопці кидали колоду у дворі, а самі йшли до хати. Дівчина готувала і подавала вечерю. Після вечері вона зав'язувала стрічку на руку коханого. На Великдень дівчина мала *віддати колодку*, тобто вишити хустинку і виписати десять писанок, за що отримувала від хлопця подарунок. Звичай причіплювання «колодки» хлопцям і дівчатам, що не одружилися у період масниць, був відомий і іншим слов'янським народам, зокрема білорусам [12, с. 21].

У книзі «Все про весілля» Л.В. Аксьонова знаходимо таке трактування місяців одруження. Розглянемо декілька:

Січень: шлюб буде досить спокійним, без зайвих потрясінь і болючих розлук.

Лютий: бурхливі стосунки і зради – такі наслідки лютого шлюбу.

Травень: нетривалий шлюб і приносить нещастя.

Червень: для одружених у цьому місяці, важливо пам'ятати: все добре в міру.

Серпень: самі випробування на міцність почуттів. Перші десять років нудьгувати не будете.

Вересень: найкраще починати будувати своє сімейне життя в вересні. Грудень: цей союз все здолає. Одруженні зможуть витримати будь-які випробування і зберегти ніжні почуття [2, с. 28].

Аналізуючи наведені приклади з української, англійської та французької мов, робимо висновок, що деякі етнографічні погляди, які знайшли своє відображення у мовах помітно сходяться, як це спостерігаємо стосовно трактувань ще за 18 сторіч до нашого часу, коли Овідій згадує про народне застереження римлян не одружуватися у травні, оскільки саме в цей час відбувалися поховальні обряди Лемуралії:

«Девы и вдовы равно избегают брачных союзов

Этой поры. В мае брак ранней смертью грозит,

Вот что известной тебе выражает народ
поговоркой:

Только злую жену в мае бери за себя» [10, с. 4].

Повір'я, що шлюб, укладений у травні, буде нещасливим досі побутує в Англії, Україні, та Франції. Табу на весілля у травні відбилися у фразеологічному фонді української, російської, англійської та французької мов: *хто в май звінчається, буде вік маятися* [3, с. 64]; *рос. рад бы жениться, да май не велит* [1, с. 32]; *фр. nocés de mai ne vont jamais* [13, с. 154]. Натомість одружуватися в червні вважалося хорошою прикметою, бо місяць червень (June) був названий на честь Юнони – римської богині кохання і шлюбу. Це показовий приклад формального збереження архаїчної семантики попри те, що її мотивація та глибинне значення уже затемнилися. Отже, повір'я та звичай функціонує тільки за традицією.

У пам'яті народів спостерігаємо численні згадки про давнину, коли час асоціювався з плинністю води, що тече безперестанку, як і людські роки, і є символом минулості. Це лінійне розуміння концепту часу, яке базується на лінійності людського життя, що має свій початок і кінець. Люди вірили

в добрий і лихий час, який можна назвати магічним і гороскопічним, сакральним, оскільки він тісно пов'язаний із впливом небесних світил, насамперед Місяця на долю людини, на його життя.

Іншим прикладом циклічного часу є дні тижня. Віддавна поганим днем вважався понеділок, язичницька назва цього дня «день місяця» вказує на давність семиденного тижневого циклу та повір'їв, пов'язаних із таким періодизуванням. Як приклад, назва англійського дня *Monday* походить від староанглійського слова *mōnandæg* – «day of the moon», як і французький день *Lundi*, що має старолатинське походження «*lunae dies*» із таким самим значенням.

У лінгвістичній літературі є досі актуальним та активно обговорюється питання про співвідношення церковного та народного календарів, про так звані слов'янський тиждень, який відрізнявся від церковного своїм початком. Учені не досягли однак єдності у розумінні хронологічних рамок церковного або світського тижня. За Б. Успенським, «церковний тиждень починається з неділі і закінчується суботою» – так здійснюється відлік днів у сучасній Англії; за В. Мокієнком, у церковній практиці тижня відлік вівся з понеділка до неділі. Водночас це питання пов'язане з уявленням про «чисті» і «нечисті» дні тижня і ширше – з опозицією універсального логіко-світотрядного характеру: *парний – непарний, сприятливий – несприятливий*. Парні дні – вівторок, четвер, субота – марковані позитивно і є сприятливими, а непарні – понеділок, середа, і п'ятниця негативно і трактуються як несприятливі. Однак можлива й зворотна маркованість залежно від того, за яким календарним тижнем – церковним чи народним починати відлік.

В українців понеділок вважався нещасливим днем. Уявлення про понеділок як важкий день бере свій початок із язичницьких часів. У язичницьких календарях багатьох народів назви днів тижня пов'язувалися з назвами відомих планет. Понеділок був днем Місяця, який вважався тоді планетою. А місяць як господар ночі і темряви у багатьох міфологіях асоціюється з «нечистими» силами. Відомо також, що понеділок був нещасливим днем у стародавньому Римі. Разом із часовим вичленуванням тижня, яке католицькі держави запозичили з Риму, поширилося уявлення про «недобрі» властивості понеділка. Його колір холодного місячного сяйва, блакитний. Згідно із християнськими догматами, він символізує «устремління світу до Бога». Цього дня не рекомендувалося одружуватися. Вівторок – щасливий день для всяких починань, одруженням цього дня має в усьому щастити. Негативна характеристика середі пов'язана з церковною традицією, однак одружені в середу могли мати багатство і добробут. У четвер не бажано було одружуватися, бо на молодих чекали неприємності у спільному подальшому житті. П'ятниця – день, сприятливий у коханні, цього дня найкраще свататись, справляти заручини тощо. Одружені в суботу відзначаються прив'язаністю до дому і є дбайливими господарями. Життя одружених у неділю має бути спокійним. Ці народні знання фіксуються у мові українського народу:

П'ятниця – починальниця,

Субота – коровайниця,

Неділя – вінчальниця [3, с. 31].

Вибір дня одруження був важливим у давнину і для англійців. Наведемо римований вірш середини 16 сторіччя:

*Monday for health,
Tuesday for wealth,
Wednesday best of all,
Thursday for losses,
Friday for crosses,
Saturday for no luck at all* [14, с. 73].

Наступний вірш трактує дні одруження поіншому:

*Wed on Monday, always poor;
Wed on Tuesday, wed once more;
Wed on Wednesday, a happy match;
Wed on Thursday, a plenty catch [i.e., a rich spouse];*

*Wed on Friday, poorly mated;
Wed on Saturday, better waited;
Wed on Sunday, cupid wooing* [17, с. 88].

У фразузів теж побутують рекомендації щодо днів одруження. На їх думку укладати шлюб не варто у такі дні:

*Le dimanche jour du seigneur
Le vendredi jour de la mort de Christ
Le samedi consacré à la Vierge* [13, с. 316].

У інших частинах Франції не одружувалися у середу і четвер, оскільки вважали, що такий шлюб буде нещасливим. Натомість у французькій провінції Прованс прийнято одружуватися у вівторок, четвер і суботу, а невдалими днями вважалися понеділок і п'ятниця.

Системно визначити вдалі та невдалі дні для одруження на матеріалі українського, англійського та французького народного фольклору складно, бо навіть в межах однієї країни ми знаходимо помітні розбіжності. В Англії це яскраво ілюструють приклади понеділка, вівторка, четверга, неділі. Найкращим днем для одруження була середа, а найгіршими – п'ятниця і субота. У Франції це зробити ще складніше, так як все залежить від департаментів де відбувається весілля, а їх у Франції 96. Однак у понеділок, усе ж таки, намагалися не укладати шлюбу.

За давніми звичаями в Англії одруження перед сходом сонця мало приносити щастя, але і щасливим вважалося одруження після 4 години вечора. У Франції щасливими годинами для одруження були від 6 до 12 ранку чи вечора через те, що стрілки годинника рухалися вгору і віщували сім'ї процвітання. В Україні також вірили у вплив часу, на що вказують фразеологізми: *звінчатися у божий час; звінчатися у добру/лиху годину* [6, с. 48].

Розподіл шлюбів протягом року в Англії, Україні та Франції регламентувався церковними канонами та сімейно-побутовими звичаями, пов'язаними з економічним і господарським життям людей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, час – це вагомий універсальний елемент мовної картини світу, який широко відображений у весільних ритуалах Англії, України та Франції, адже представляє практичну діяльність етносів. У весільному фольклорному сприйнятті часу домінує уявлення про його циклічність, а не лінійність, у якому б давні весільні звичаї вважалися гіршими чи примітивнішими, а сучасні – кращими. Весільний фольклор розділяє час на священний і буденний. Вони періодично змінюють один одного. Протягом весільних обрядів священний час набуває цілісності і єднає людину з її предками, таким чином відновлюючи цілісність етносу. Згідно з циклічною концепцією відображеною у весільних обрядах України, Англії та Франції час – це низка подібних періодів, які відтворюють вічно повторювані принципи. Циклічна концепція часу відображена у весільному фольклорі дає знання про минуле у якому відображені загальні принципи життя і моралі необхідні етносу в теперішньому. Отримані результати дослідження проведені на матеріалі англійського, українського та французького весільного фольклору не вичерпують питань пов'язаних з дослідженням концепту часу, а створюють передумови для глибшого аналізу усіх засобів об'єктивації цього концепту у слов'янських, германських та романських мовах.

Список літератури:

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / Б. М. Ажнюк. – К.: Наукова думка. 1989. – 130 с.
2. Аксёнова Л. В. Все о свадьбе / Л. В. Аксёнова, В. Т. Гридина. – Д.: Сталкер, 2001. – 320 с.
3. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні / В. К. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1988. – 189 с.
4. Весілля / [упор. М. М. Шубравська]. – К.: Наукова думка, 1970. – 451 с.
5. Весільні пісні / [упор. М. М. Шубравська]. – К.: Дніпро, 1998. – 275 с.
6. Вовк Х. І. Студії з української етнографії та антропології / Х. І. Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.
7. Гошилик Н. С. Основні параметричні властивості концепту часу в англійській мові / Н. С. Гошилик // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – № 10. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2008. – С. 179-183.
8. Лозинський Й. І. Українське весілля / Й. І. Лозинський. – К.: Наукова думка, 1992. – 274 с.
9. Малікова О. В. Концепт часу у прагматекстах теологічного дискурсу / О. В. Малікова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2010. – Вип. 25. – С. 241-247.
10. Тайлор Э. Б. Миф и обряд в первобытной культуре / Э. Б. Тайлор; [пер. с англ.]. – Смоленск: Русич, 2000. – 624 с.
11. Тищенко О. В. Лексико-семантичне поле «позитивні емоції» у слов'янській родинній обрядовості: концептуальний підхід / О. В. Тищенко // Мовознавство: наук.-теор. журнал / гол. ред. В. Г. Скляренко. – К.: Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, 2000. – № 2-3. – С. 57-66.
12. Тищенко О. В. Типологічна характеристика обрядової лексики в російській та українській мовах (на матеріалі весільних номінацій): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «загальне мовознавство» / О. В. Тищенко; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1994. – 33 с.
13. Anthologie poétique française XVI siècle. Paris: Garnier-Flammarion, 1965. – Tome 1. – 864 p.
14. Baker M. Wedding customs and Folklore / M. Baker – Totowa, N.J.: Rowman and Littlefield, 1977. – 254 p.

15. Crowther J., Kavanagh K. Oxford Guide to British and American Culture for learners of English / J. Crowther, K. Kavanagh – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 324 p.
16. Evans V. The Meaning of Time / V. Evans // Linguistics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – № 41. – P. 33-75.
17. Jones L. Happy Is the Bride the Sun Shines On. Wedding Beliefs, Customs, and Traditions / L. Jones – New York: Contemporary Books, 1995. – 178 p.
18. Spangenberg L. M. Timeless Traditions. A Couple's Guide to Wedding Customs Around the World / L. M. Spangenberg – London: Universe Publishing, 2001. – 240 p.

Жирик У.Ю.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

**ЦИКЛИЧНОСТЬ КОНЦЕПТА ВРЕМЕНИ В АНГЛИЙСКОМ, УКРАИНСКОМ
И ФРАНЦУЗСКОМ СВАДЕБНОМ ФОЛЬКЛОРЕ****Аннотация**

Статья посвящена проблеме лингвокультурного восприятия концепта времени. В ней проведен анализ свадебных фольклорных источников Англии, Украины и Франции. Исследованы особенности отображения концепта времени в английском, украинском, французском свадебном фольклоре. Обнаружено, что в английском, украинском, французском этносах доминирует цикличное представление о времени. Подтверждено раздел времени на сакральное и обыденное.

Ключевые слова: цикличность, свадебный фольклор, лингвокультурный концепт, концепт времени, этнос, культура.

Zhyryk U.Ju.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

**CYCLIC NATURE OF THE TIME CONCEPT IN ENGLISH, UKRAINIAN
AND FRENCH WEDDING FOLKLORE****Summary**

The article is devoted to the problem of lingual and cultural understanding of the time concept. It analyses English, Ukrainian and French wedding folklore sources. The peculiarities of reflection on the time concept in English, Ukrainian and French wedding folklore are considered. The supremacy of cyclic time perception is revealed in English, Ukrainian and French ethnoses. The time division into ferial and sacred is confirmed.

Keywords: cyclic nature, wedding folklore, lingual and cultural concept, time concept, ethnos, culture.